

TÖRTÉNELEM A TORONYGOMBBAN

AMIKOR ÉRDEKLŐDŐK. kirándulók) turisták, vagy hivatalos ügyekben kiküldöttek közelednek a Bercsényiek és Drugethek ősi kurucvárosa, Ungvár felé s tájékozódni akarván a város fekvése felől, kitekintenek a vonat ablakán, elsősorban két gyönyörű szép karcsú torony, az ungvári görög katolikus püspöki székesegyház ritkaságú kék kupolái és messzire fénylő toronykeresztjei nyugóznak le érdeklődésüket. Természetfölöttiségében kedves benyomás a kíváncsian érdeklődőre, amikor Isten háza csodás tornyainak uralma a város fölött tűnik szemébe hosszú kilométerek távolságából az első szempillantásra...

Ungvárnak ma óvárosa és új városrészei vannak. Itt is, amott is bőséges látni és megfigyelni való akad a szemlélődőnek. Az óváros a szóbanlevő székesegyházzal, püspöki palotával, káptalani magaslattal és Drugeth-várral sok évszázadra visszamenő történelmet lehel s különösen pedig annak a visszamenő hét évszázadnak a dicső történelmét, amelyet magyarok és ruszinok a szentistváni hazáért való vállvetett, testvéri munkában fejtettek ki ott, ahol ezt a munkát már Árpád vezér indította meg egy ezredév előtt.

Az új városrészek Ungvár néhai jövevényeinek csehszlovák kultúráját jelentik semmiesetre sem lekicsinyelendő mértékben. Azonban a csehek Ungváron nem a magyaroknak, sőt nem is a ruszinoknak, hanem tisztára csak önmaguknak fejlesztettek, építettek és szabályoztak. Ungvár ú. n. galagói városnegyedének modern stílusban épült, kétségkívül impozáns és hatalmas középületei bizonyára másutt állának mostan a gyönyörűséges ungvári sétányokkal együtt, ha a cseheknek valaha csak álmukban is eszükbe jut, hogy a világháborús összeomlás utáni zűrzavarban keletkezett köztársaságuk húsz év teherpróbája után menthetlenül összeomlik.

Bármit építettek is azonban a csehek Ungváron és bármennyire kiterjesztették is az új városrészek területét, tagadhatatlan tény — ami egyúttal ma az elkövetkezendő magyar ezredév nagyszerű szimbólumát is jelenti —, hogy az óváros ma is uralja és mindenkor is uralni fogja az újvárost.

És így térek vissza ismét az ősi Ungvár fölött őrt álló görög katolikus püspöki székesegyház jobboldali tornyának aranyozott és messzire fénylő gombjához, amely az 1928. év szeptemberéből egy érdekes dokumentumot rejt. Tudvalevő, hogy a csehszlovák elnyomásnak az első évtizede volt a legsúlyosabb időszak. Érdemes tehát talán megtudni, hogyan vélekedett akkor az Ungváron székelő munkácsi görög szertartású katolikus püspök és székeskáptalana, valamint központi papsága a csehszlovák rezsimről. A toronygomb történelmi dokumentumának szó szerinti másolata itt következik:

EMLÉKÜL!

Az 1928. év elején a püspöki székesegyház baloldali tornyának tetőkeresztje nagyobbmértékű görbülést mutatott, mely körülmény a belső toronyszerkezet szakértői vizsgálatát tette szükségessé azon szempontból: elég erős-e a két főtorony belső szerkezete arra, hogy a vörösrézből készült eléggé súlyos főburkolatot biztonságban tovább viselje? A rövid időn belül foganatosított helyi szemle negatív eredménnyel végződött s ez a körülmény a székesegyház két említett tornya belső faszervezetének és vörösréz külső burkolatának sürgős újjáalakítását tette szükségessé. Az újjáalakítás vállalatbaadása a püspöki Szentszék 1928. július 25. és augusztus

4-én tartott ülései során 3881. és 3977. számok alatt tárgyalta a fő-tisztelendő Káptalan és Szentszék jelenvolt tagjai egyhangú szavazatával elfogadtatt. Azon reményben, hogy a csehszlovák köztársaság Kormánya az egyházmegyei Főhatóság előterjesztése alapján módot talál a 60.000 cs. koronán felül menő vállalati összeg legalább túlnyomó részének fedezésére, miként azt a legutóbbi, 1876. évi újjáépítésnél az egykori magyar kir. kormány oly nagylelkűen tette, a vállalati munkálatok a Mindenható Isten nevében s a szent és életet adó Kereszt tiszteletére és dicsőségére megkezdettek:

1928. évi augusztus hó 6-án, a csehszlovák köztársaság fennállásának 10. (jubileumi) évében, öszentsége XI. Pius Római Pápa egyházkormányzatának 6. évében, Masaryk G. Tamás köztársasági elnök hivataloskodásának 10. évében, mikor is a prágai Nunciatura székét ő Excel. Msgre CIRIACI PÉTER Apostoli Nuncius töltötte be, a csszl. Kormány miniszterelnöke dr. Svehla Antal, ennek helyettese Msgre dr. Sramek János, a kat. parlamenti néppárt elnöke, kultuszminiszter pedig dr. Hodzsa Milán volt, ugyanezen évben az ősi munkácsi egyházmegyét Gébé Péter püspök kormányozta, a munkácsi főtsizt. Székeskáptalan pedig a következő tagokból állott:

őmélt. Msgre dr. Szabó Simon pápai prelátus, olvasókanonok, főtsizt dr. Hadzsega Bazil, éneklőkanonok, őmélt. Msgre dr. Suba György pápai prelátus, Őrkanonok, Ftdő Karczub Endre iskoláskanonok, Ftdő Sztankai Gyula kancellár-kanonok; a nagyprépost és a 7-ik (ifjabb) kanonok helye az Apostoli Szentszék és a köztársaság közötti jogviszony eddigi rendezetlensége következtéből nem volt betöltve. A székesegyház parochusa Sztankai Gyula kanonok, segédlelkésze pedig Ilinczy Sándor szentszéki tanácsos volt. A fent említett reparációs munkálatok fölötti felügyelet Kavaszch Ernő építész, ungvári lakos, egyházmegyei műszaki szakértőre bízott s az ő előterjesztése alapján a bádgosmunka Urbach Lajos kassai cégnek, az asztalos- és ácsmunka meg Rolya és Drágosi ungvári cégnek adatott ki.

Megjegyzés: A székesegyháznak a szétszedett tornyok egyikében, a toronykereszt alatti rézgombban okiratba foglaltan talált rövid története emlékezés okából idezáratik s úgyszintén visszahelyeztetik az 1876. évi reparádó alkalmából behelyezett emlékiratok latin és magyar szövegű eredetije és ruszin nyelvű hiteles másolata azzal, hogy az okirat ruszin eredetije annak a bizonyítása céljából, hogy a csehszlovák kormány jogi. és erkölcsi kötelessége segítségére lenni az egyházmegyének a reparációs költségek fedezésénél, visszatartott.

Rövid történeti visszatekintés 1928-kól.

Az egyházmegye újabb történetének fontosabb eseményei a következőkben foglaltatnak össze. Az 1912. évben X. PIUS PÁPA öszentsége a magyarajkú hívek lelki szükségletei kielégítése érdekében megalapította a hajdudorogi magyar egyházmegyét, mely új egyházmegyéhez a munkácsi megyéből 70 lelkészlet elcsatoltatván, ez utóbbi egyházmegye terjedelme jelentékeny mértékben megfogyatkozott.

A lehető legnagyobb megpróbáltatásokat és változásokat hozta az ősi munkácsi egyházmegyére a világháború (1914—1918) s az azt követő forradalmi átalakulás,

A szentszerméni békeszerződés értelmében Kárpátalja és vele ezen egyházmegye túlnyomó része a csehszlovák köztársaság integráns, de autonóm. részévé lett. Ezután az orosz és ukrán emigránsok nagy tömege zúdult ezen területre s az emigráció sok lelkiismeretlen tagja testvéri felvilágosító

tevékenység helyett haszonlesésből, anyagi és politikai érdekből a valláskulturális rend a l á-ásójává s a Római Apostoli Szentszék és az únionizmus megszentelt eszméje elleni féktelen gyűlölet szítójává lett e területen. Hozzájárult ehhez, hogy a hivatalnokok és adminisztratív közegek, kiket hivatalnokanyagának selejtjéből helyezett ide a csehszlovák Kormány, ugyanazzal a Róma-ellenes, huszita és pokrokár-ateista szellemmel voltak szaturálva, minek következtében nem a konszolidáció exponenseivé, hanem a tanulatlan nép legalsóbb szenvedélyei kitörésénekelőmozdítóivá lettek itten, mely szenvedélyek később a folytonos agitáció következtében a görögkeletiek erőszakos cselekedeteiben s az egyház és a nép morális és anyagi vagyonának lelkiismeretlen pusztításában nyilvánultak meg. Az 1918—24-es években a mondottak folytán a leghevesebb vallási harc dúlt Kárpátalján s a görög katolikus részről mindig csak védelemre szorító harc abban kulminált, hogy a félrevezetett görögkeletiek különféle erőszakosságok közepette 85 templomot, majdnem annyi iskolát és rendkívül sok másnemű ingó vagy ingatlan görög katolikus vagyont foglaltak le. Az 1924. év után az elszakadási mozgalom ereje hanyatlást mutat és amidőn e sorokat írjuk, ahhoz a fához hasonlítható itt a görög katolikus egyház, amely lerázta magáról a romlott gyümölcsöket. A vallási helyzetnek illetően kikristályozódását nagy mértékben előmozdították: 1. a gyakori főpásztori látogatások, amelyek Gébé Péter püspök úr Öméltósága kormányzása alatt a legmagasabb fokra emelkedtek; 2. a reformált Szent Bazil-rendi atyák által tartott szent népmisziók; 3. a Boksay Emil hittanár által szerkesztett 'Blahovisztnik' című népies hitvédelmi lap és az Uniczky Sándor szerkesztő által igazgatott Központi Hitvédelmi Iroda agitációs, felvilágosító és hitvédő munkája; 4. azon általánosan tudott és elismert tény, hogy az egyházmegye lelkészkező papsága a legnagyobb kísértések és megpróbáltatások idején hivatása magaslatán állott örhelyén; 5. a kormánykörök és adminisztratív faktorok fokozatosan javuló belátása, miután lassanként azon meggyőződésre jutnak, hogy a független bíróságok ítéletei által teoretice védelmeszt személyi és vagyonbiztonságnak egy jogállamban gyakorlatilag is biztosíttatnia kell. Ezen utóbbi körülmény és az egyházmegyei főhatóság által folyamatba tett repozíciás perek következményeként könyvelendő el, hogy az 1928. év első felének végén már csak 8 görög katolikus templom volt a görögkeletiek törvényellenes birtokában, éspedig: Bereznik, Alsóbisztra, Vucskómező, Iza, Lipcse, Husztsófálva, Csománfalva és Sándorfalva (fii.) hitközségekben. Az 1928. évben a konkordátumot megelőző 'Modus vivendi' elnevezésű megegyezés jött létre az Apostoli Szentszék és a Köztársaság Kormánya között js ez a körülmény komoly reményt nyújt arra, hogy a vallás-kulturális helyzet az egyházmegyében Isten segítségével további konszolidáció felé fog előhaladni.

Ugyancsak a 'Modus vivendi' folytán keresztülvitetik az egyházmegyék határainak az országhatárral való összhangba hozatala, minek következtében a munkácsi egyházmegyéből a hajdudorogi megyébe kerül Rudabányácska hitközség; a hajdudorogi megyétől a munkácsihoz csatoltatnak: Bodrogmező, Kisdobra, Zemplén és Bodrogszerdahely hitközségek filiálisokkal; a szamosújvári megyétől (Románia) a munkácsihoz csatoltatnak: Alsóapsa (2 par.), Közéapsa (2 par.), Szlatina és Fehértemplom. Az Apostoli Szentszéknél még 1922. évtől kelt határozata alapján már előzőleg a szireti (Románia) apostoli adminisztratúrához csatoltattak a munkácsi megyéből: Ruzspolyána, Ruzskova, Ruzskirva, Petrovabisztra, Felsőrona,

Lanka, Máramarossziget, Rónaszék, Karácsonyfalva, Hosszúmező és Pálos-remete hitközségek filiálisaiakkal együtt.

Az 1918. évi államfordulattal a munkácsi püspökség maga a lehető legnehezebb anyagi helyzetbe került, mivel a tatolcai apátság birtoka, melyből a mindenkori munkácsi püspökök magukat és udvarukat fenntartották, Magyarország területén maradt, minek következtében a munkácsi püspök anyagi részről a csehszlovák Kormány pusztá kegyének lett kiszolgáltatva s ezen Kormány 3000 csehkorona évenként újra kérendő havi dotációval vél eleget tenni a püspökség fenntartására vonatkozó jogi és morális kötelezettségének. Mindamellet van rá remény, hogy a most kötött „Modus vivendi. ezen a téren is valami realisabb és megnyugtatóbb megoldást fog eredményezni az egyház részére.

A püspöki székesegyház a csehszlovák földreform könyörtelen keresztülhajtása következtében szintén súlyos anyagi válságba jutott, amennyiben a reform után a konházai birtokból a székesegyháznak mindössze 250 hektárja maradt, míg a többi részt részben a katonai hatóság, részben pedig a földhivatal neveléségesen alacsony árak mellett kisajátította. A püspök és káptalan minden lehetőt megtettek az oly fölötté fontos vallási és kulturális missziót teljesítő székesegyház anyagi tönkretételének elhárítására, azonban — sajnos — pozitív eredmény nélkül, amennyiben maga a legfőbb bíróság is oly meg nem értő és kegyeletellenes faktorként mutatkozott ezen ügyben, mint a többi fórumok, amelyek benne hatáskörrel bírtak, holott a prakszis már eddig is több oly kivételt mutatott fel, ahol a reformtörvény paragrafusos előírásaitól magáncélok érdekében is nem egyszer eltekintettek.

Rendkívül sok és súlyos megpróbáltatást állott ki szeretett egyházmegyénk a közvetlenül most múlt tíz év folyamán és a csehszlovák köztársaság fennállásának jelenlegi tizedik jubileumi éve nem ad okot arra, hogy ezen alkalomból egyben az Egyházmegye is örömmünnepet üljön. De nagy az isteni Gondviselés hatalma s ha ezen imáandó Gondviselés megóvta az Egyházmegyét a pusztulástól a legnagyobb veszélyek közepette, nincs okunk kételkedni abban, hogy a jövő vigasztalást hoz az ősi munkácsi Egyházmegyére és virágzást hívó népének hitéletére.

Ungvár, 1928. szeptember hó 9-én. Gébé Péter s. k., munkácssegyházmegyei püspök, dr. Szabó Simon s.k., pápai prelátus olvasókanonok, dr. Suba György s. k., pápai prelátus, örkanonok, dr. Hadzsega Bazil s. k., éneklő kanonok, Karczub Andre s. k., iskoláskanonok, Sztankay Gyula s. k., kancellár-kanonok, székesegyház parochusa, Sztójka Sándor s. k., püspöki titkár, Ilniczky Sándor s. k., szentszéki jegyző, Selykó Viktor s. k., képezdei hittanár, Roksay Emil s. k., hittanár, a Blahov. szerk., gimnáziumi hittanár, dr. Jaczkovits János s. k., h, szentszéki ügyész, Kavasch Ernő s. k., építész, egyházmegyei műszaki szakértő, Rolya és Drágosi s. k., ácsmester-vállalkozók, Urbach Lajos s. k., a díszműbádogos munka vállalkozója.“

Az itt egész terjedelmében idézett dokumentum szövegének megszerkesztésével a néhai megyéspüspök annakidején e sorok Íróját bízta meg s amidőn ez neki a fogalmazványt bemutatta, az összeállítás a püspök teljes helyeslésével és meglegedésével találkozott. Kavasch építész, műszaki szakértő aztán a fogalmazvány szövegét egy hatalmas pergamentlapra gyönyörű kalligráfiával írta le s így helyzetetett a benne említett mellékletekkel együtt a toronygombba. A behelyezésről természetesen csak egészen megbízható emberek gondoskodhattak, mert a csehszlovák rendtörvény az akkori kormányzatra vonatkozó kritikai megjegyzéseket súlyosan büntette. E sorok írója azonban arról is gondoskodott, hogy az egyházmegyei műszaki szakértő tolla alá egy másolati példány is kerüljön az okiratból, amelyet azután egészen mostanáig megfelelő helyen a fiók-

jában őrzött s e cikk megjelenése után azt a munkácsi görög szertartású katolikus egyházmegye püspöki levéltárának ad át további megőrzésre.

Az olvasó talán nem csupán egyháztörténelmi, hanem a polgári történelemre vonatkozó följegyzéseket is várt volna a toronygomb okiratától.

Erre vonatkozólag azonban azt kell megjegyeznem, hogy Kárpátalján az egyház története mindenkor a terület történetét is jelentette és egyik a másikától eddigelé elválasztható sohasem volt. A ruszin nép jó- vagy balsorsában mindig együtt örvendett, vagy együtt sirt az egyházzal. Nem a teokráciát vagy a merő vallási formalizmust jelentette ez soha a ruszinságnál, hanem e nép mélyen vallásos pszichéjét, amely öt hosszú évszázadokon át ifjú erőiben, kisigényűségében és a megpróbáltatásokhoz való hozzáidomulásban tudta egészen napjainkig megtartani.

Nem születtek a világra mind a mai napig oly agyafúrt agitátorok, vagy idegen zsoldba szegődött s földalatti hírverésekkel dolgozó paraziták a nap alatt, akik e nép józan zömét akár vallásában, akár kultúrájában vagy főképpen politikailag megmételyezhetnék és a Kárpátok övezte drága magyar haza ezeréves eszméjével vagy gondolatával a sorsközösség rovására szembeállíthatnák.

Vannak ugyan Kárpátalján ma is a passzivitásnak szerintünk opportunus mezébe öltözött politikusok, levitézlett népvezérek és a demagógiának földalatti útvesztőkben bolyongó vakondjai, akik a konszolidáció minden előre tett pozitív lépését rossz szemmel nézik e területen és szívesen halásznának a zavarosban, ha lenne ilyen zavaros vízük, csak hogy a magyar királyi kormány és a Kormányzói Biztosság minden oldalról tiszta vizet önt a pohárba s így a ruszin nép józanul látó elemei előtt az említettek önmagukat álcázzák le és pellengérezik ki, anélkül hogy ellenük bármennemű módon fellépni vagy eljárni kellene. Minden logikusan gondolkodó fő csak egyet kíván ma itten: a szentistváni ország mai nagy áldozathozatala után a béke országának eljövételét és a magyar igazság hiánytalan beteljesülését.

ILNICZKY SÁNDOR